

ULUSLARARASI BAKALORYA PROGRAMI

TÜRKÇE A DERSİ UZUN TEZİ

Son Ada'da Kimliklerin Çatışmaları

Araştırma Sorusu: “Zülfü Livaneli'nin Son Ada adlı yapıtında figürlerin kimliklerinin eser içerisindeki çatışmalara olan etkisi?”

Ders: Türkçe A, Kategori 1

Kelime Sayısı: 3978

İÇİNDEKİLER

1.	Giriş.....	3
2.	Birey-Doğa Çatışması.....	5
2.1.	Başkan.....	5
2.2.	Lara.....	9
2.3.	Bakkalın Oğlu.....	10
3.	Birey-Birey Çatışması.....	11
3.1.	Yazar.....	11
3.2.	Anlatıcı.....	14
3.3.	Lara.....	16
4.	Sonuç.....	17
	Kaynakça.....	19

1. Giriş

Zülfü Livaneli sanatın müzik, edebiyat, sinema gibi birçok katmanında bulunmaktadır ve bu katmanlarda varlığını sürdürebilmek için kendine özgü bir edebi kimlik geliştirmiştir. Livaneli'nin edebi eserlerinde tema öne çıkan unsurdur. 1980'li yılların yazarı olan Zülfü Livaneli, dönemin siyasi çatışmalarından kaynaklı olarak sağ-sol çekişmesi, köyden kente göç, cinsiyet eşitsizliği gibi temaları işlemektedir. Eserlerinde mekân oldukça önemli bir unsurdur, tasvir yapılan ana sahnedir. Mekân edebi eserlerde somut mekân ve soyut mekân olmak üzere iki farklı bağlamda öne çıkmaktadır, Livaneli'nin gerçekçi bir üslup kullanan yazar olmasından kaynaklı olarak somut mekân eserlerinde daha çok öne çıkmaktadır. Livaneli'nin eserlerinde anlatıcı öne çıkmakta olan bir unsurdur. Eserlerinde, tanrısal bir anlatım öne çıkmaktadır ve olaylar doğal akışı bozulmadan anlatılmaktadır. Anlatımda, anlatıcının kendisine dair cümleler bulunmaz ve okuyucuların odağı, eser içerisindeki olaylara ve kişilere çekmeye çalışılmaktadır. Livaneli, eserlerinde odak figür üzerinden iç monolog tekniği kullanmaktadır. Bu teknik sayesinde odak figürünün içerisinde bulunduğu psikolojik durum ve iç çatışmaları okuyuculara aktarılmaktadır. Zülfü Livaneli, sanat alanının birçok katmanında bulunmasından kaynaklı olarak karmaşık bir sanat anlayışına sahiptir ve geçmiş olayları, şimdiki zamana dayalı anlatır. Bundan ötürü eserlerinde anlatma ve gösterme teknikleri birlikte kullanılmaktadır. Livaneli, eserlerinde bazı noktalara odaklanmaktadır ve bu noktalar metin içerisinde tekrarlamaktadır. Laytmotif olan bu tekniğin kullanımıyla, Livaneli, eser içerisindeki önemli noktaları sembolik ve mecazi anlamlar ile bağdaştırarak okuyucunun vurgulanmış olan noktalara odaklanmasını sağlamaktadır.

Dünya üzerindeki her şey bir denge üzerine kurulmuştur, eğer denge bozulur ve dengenin bir parçası diğerine ağır basarsa, o denge sisteminin tüm parçaları birden zarar görür. Çatışmalarda bu dengeye aittir, asla birinin rekabette üstün olmaması gerekmektedir. Dengesi bozulan bir çatışma

da denge tekrardan yerine oturamayabilir. Birey-Doğa çatışması ise bu bağlamda ön plana çıkan çatışmalardandır. İnsanlar, doğal yapılarından kaynaklı olarak kendilerini besin zincirinin merkezi, en üstü olarak görmektedirler ve bu durumdan kaynaklı olarak kendilerini doğadan önemli olarak görerek doğanın üstüne çıkmaya çalışmaktadırlar. Halbuki, doğa kendi içerisinde bir dengedir ve insan da bu dengenin bir alt parçasıdır. Ekolojik sistem oldukça hassas bir yapıya sahiptir ve insan kaynaklı bozukluklardan ciddi derecede etkilenebilir ve bu etkiden tüm denge sistemi, özellikle de insanlar zararlı çıkar.

Zülfü Livaneli'nin Son Ada romanı, insanlarla doğanın arasındaki dengenin bozulması ile tüm sistemde meydana gelen bozulmayı ele almaktadır. Bireyden kaynaklı olan çatışmalara dair bir eleştiri olan Son Ada, iyilik-kötülük, intikam, siyasal rejimler ve insan gerçeği gibi birçok felsefi ve politik konuyu içerisinde barındırmaktadır. Ancak eser içerisinde eleştiri odağı, bireyden kaynaklanan, bireyin doğayla olan çatışmasıdır ve bu çatışma günümüzde ciddi bir küresel sorun olmasından kaynaklı olarak araştırma sorusuna dahil edilmiştir. Eserin içerisindeki bu çatışma, Eserin belirli bir ülkede geçmemesi, eserin tüm Dünya üzerindeki sisteme dair bir eleştiri yapıtı olduğunu göstermektedir.

Son Ada'da, insanlarla doğanın uyum içerisindeki yaşamının Başkan figürü tarafından bozulmasına engel olmaya çalışan bir "muhalefet" grubu vardır. Muhalefet grubundaki insanların varlığıyla ikinci bir çatışma daha ortaya çıkmaktadır, bireyin bireyle olan çatışması. Bu çatışmada bir denge var olabilmesi için iyilik ile kötülüğün dengeli olması gerekmektedir. Eğer bir tarafta üstünlük sağlanırsa, diğer bir denge olan birey – doğa dengesi bozulmaktadır. Bir insanın iyiliği veya kötülüğü seçmesi temel olarak bireyin kimliğine dayanmaktadır. Kimliğin içerisindeki etkenler ise bireyin başlıca gördüğü eğitim, kişilik özellikleri ve geçmişidir. İyilik ve kötülük her zaman var olmuştur ve olacaktır, lakin bir bölgede gerçekleşen değişiklik ile bir taraf üstün olabilir.

Bu değişiklik, bir gruptaki insanların kimliklerine ve duygularına dışarıdan manipölatif bir etki ile mümkün olabilmektedir. Bir insan iyi bile olsa, doğal olarak içerisinde baskınlaşmamış a gözlölük, kıskançlık ve korku gibi duyguları barındırmaktadır. Bu duyguların baskınlaşması, insanı kötü bir birey olmaya yönlendirebilir.

Son Ada, gerçekte olamayacağı kadar düzenli ve dengeli bir toplum yapısına sahiptir ve kötölükten kendi izole etmiştir. Son Ada'nın sahip olduğu bu özellikler onu ütöfik bir mekân yapmaktadır. Ütöfik yaşam sayesinde Son Ada'nın soyut bir mekân olduğunu söylemek mümkündür, ada zamandan ve mekândan soyutlanmıştır. Eser içerisinde soyut bir mekân kullanılması, adanın ütopyadan distopyaya geçişini mekân üzerinden açıklayarak okuyucuya eserin içerisindeki temalar aktarılmaktadır. Son Ada'da dengede olan çatışmalar, 24 Numara'nın ölmese ve evine Başkan'ın gelmesiyle beraber Son Ada'da ütopyadan distopyaya doğru geçiş başlar ve adadaki insan ve doğa arasında olan denge asla düzelmeyecek şekilde değişir. Kimlik olarak adalılardan farklı olan Başkan figürü, adadaki kötölüğün sembolüdür. Başkan figürü, kimlik olarak kendisinden farklı olan insanların olduğu adada fikirlerini gerçekleştirmek için, manipölasyonları aracılığıyla, bireylerin sahip olduğu pasif kötölüğü aktifleştirmektedir.

2. Birey – Doğa atışması

2.1. Başkan

Ülkeyi iç savaştan kurtarmak için yönetime el koymuş ve ülkede yıllarca süren demir yumruk yönetimi uygulamış olan Başkan figürü, oldukça baskıcı ve otoriter bir kimliğe sahip bir figür olarak gösterilmektedir. Başkan figürü, bu kimliğini adanın hâkimiyetini ele geçirmek için kullanmıştır. Adadaki otoritesini sağlamak adına hem insanlar hem de doğa üzerine siyasi yeteneğini kullanarak baskı uygulamıştır. Başkan figürü, ada içerisinde bir "yönetim kurulu"

kurarak, gerçek dünyadan farklı olan adaya, başkanlık kimliği sebebiyle hâkim olduğu ve gerçek dünyanın bir parçası olan "demokrasi ve yönetim" gibi kavramları adaya entegre etmektedir. Yönetim kurulu, normalde doğanın ve insanların iç içe olduğu ve beraber yönettiği adanın hakimiyetinin insanların eline geçtiğini sembolize etmektedir. Yönetim kurulu, Başkan'ın siyasi kimliğini ada yaşantısında da koruduğunu ve "medeniyetten uzak" diye nitelendirdiği adadaki düzeni tamamen bozacağını ifade etmektedir.

Başkan'ın adadaki doğa ile olan ilk ilişkisi insanların yürüyüş yolunda gölgelik olarak kullandığı ağaçları budatmaktır. *“Gelir gelmez gözüme ilk çarpan şey, toprak yoldaki o korkunç manzara oldu. Ağaçlar alıp başını girmiş, birbirine dolanmış, burayı insanların yaşadığı medeni bir yer manzarasından uzaklaştırmış.”* (Livaneli, 41) Başkan figürü, adanın medeniyetten yoksunluğunun sebebi olarak ada içerisinde var olan doğayı göstermektedir ve adaya medeniyet getirilmesi gerektiğine dair olan fikrini ifade etmektedir. Başkan figürünün ağaçların manzarasını “korkunç” bir manzaraya benzetmesi ve ağaçların doğal olarak büyümesinin insanlığa aykırı olduğunu düşünmesi, figürün iç dünyasına ve doğa düşmanlığına ışık tutmaktadır. Ayrıca, adalıların ağaçların gölgesinden yararlandığı kommensalist ilişki Başkan figürü tarafından bozulmuştur. Bozulan ilişki ile önseme tekniği kullanılmıştır; eser sonunda Başkan yüzünden birbirine düşman hale gelmiş ve rekabet içerisinde olan doğa ve adalılar arasındaki bozulan ilişkiye dair bir gönderme yapılmaktadır.

“Kafanıza doldurduğunuz saçma sapan çevreci fikirlerle, aman martılar orda yumurtlasın, aman bu kuşlar tedirgin olmasın diye cennet gibi adayı bir çöplüğe çevirmişsiniz.” (Livaneli, 75) Başkan figürü, yönetim kurulundaki bu ifadesiyle adanın "medeniyetten" uzak olduğu düşüncesini yineler ve adanın güzelliklerini insanların "kullanamadığını" ifade etmektedir. Başkan figürünün bu sözü, insanların adaya karşı herhangi bir otorite kurmadığını ve adayı hegemonyası altına almadıklarını

ifade etmenin yanı sıra, bireyin doğadan üstün olduğunu savunmaktadır. Başkan figürü, adadaki insanların doğayla uyum içerisindeki yaşamını eleştirerek doğayla dost değil, düşman olunması gerektiğini savunmaktadır. "Çöplük" ve "cennet" benzetmeleri ile doğayı "çöplükle" eşdeğer tuttuğunu, eğer adanın insan eline geçerse "cennet" ile eşdeğer olacağını ifade etmektedir. Bu ifade ile adaya insanların hâkim olmasının gerektiğini ve doğanın ada üzerinden atılmasının gerekliliği fikrini savunmaktadır. Başkan'ın medeniyet kavramını sürekli olarak tekrarlaması, gerçek dünyaya ait olan kavramları ada halkının düşüncelerine entegre etme amacını göstermektedir.

Başkan figürü, doğanın ada üzerinden atılması gerektiği fikrini uygulamayı amaçlamıştır. Bu hedefi doğrultusunda, adaya daha insanlar gelmeden önce adaya hâkim olan ve adanın gerçek yöneticileri olan, kendince "vahşi" olarak nitelendirdiği martılara karşı "martı avı" ilan etmiştir. Başkan'ın bu kararında ve kararı uygulamasında siyasi kimliğinin etkisi ön plana çıkmaktadır. Martı avını "seferberlik" olarak nitelendirerek olayları kendince "ülkesel bir savaş" boyutuna taşımıştır. Martılar, Başkan'ın saldırılarına karşılık vermiştir. *"Bunların teröristten ne farkı var"* *"Evlerinize saldıran canlı bomba ben miydim?"* (Livaneli, 116) Başkan, soru cümleleriyle martıların düşman varlıklar olduğu fikrini devamlı tekrarlayarak adalılara bu fikri entegre etmeye çalışmaktadır. Başkan'ın soru cümleleri adalılar üzerinde propaganda niteliğindedir ve Başkan'ın siyasi kimliğiyle sahip olduğu propaganda yapma özelliğini göstermektedir. Ayrıca, Livaneli tarafından soru cümlelerinin yapıt içerisinde taşıdığı önem okuyuculara aktarılmıştır. "Terörist" ve "canlı bomba" benzetmeleriyle başkanlık ve dünya gerçekliğinde var olan savaş ve terörizm kavramlarını adaya sözel olarak taşınmıştır. "Terörist" benzetmesi, martıları halkın ortak düşmanı olarak ifade ederek adalıların ortak bir düşmana karşı birlikte mücadele verilmesi gerektiğini ifade etmektedir. Martıların saldırılarını sonraki adımları için gerekçe olarak kullanan Başkan, "teröre taviz verilmemesi gerektiği" fikriyle olayları savaş boyutuna döndürmüştür. Başkan'ın, adadaki

doğanın varlığını yok etmek amacıyla martılara savaş açmış olması, normalde özgürlüğün temsilcisi olan martıların, eser içerisinde doğanın da sembolü olduğunu göstermektedir.

Başkan figürü, martılara karşı olan savaşta kendini “başkomutan” olarak nitelendirerek savaşında yeni bir "savaş planı" denemeyi tavsiye etmiştir. *“Martularla mücadelede yepyeni bir taktik denenmeliydi. Düşmanın karşısına başka düşman güçleri çıkarmak ve onları birbirine kırdırmaktı” (Livaneli, 125)* Alıntıda, Başkan'ın martıları düşman gücü olarak nitelendirmesi ve martılara karşı olan mücadele için yeni savaş taktikleri geliştirmesi, siyasi kimliğinin martılara karşı olan çatışmasındaki düşüncelerine ve davranışlarına olan etkisini göstermektedir. Başkan, bu amacı doğrultusunda martı yumurtalarını yok etmeleri için adaya toplam yirmi adet tilki getirmiştir. Yazar figürü tarafından bu durumun ekolojik dengeyi bozacağı öne sürülmesine rağmen, bu görüş Başkan ve onun tarafına geçmiş adalılar tarafından "entelektüel boşboğazlık" olarak görülmektedir. *“Çok yakında adamızın her yeri güvenli hale gelecek, halkımız terör tehlikesinden kurtulacaktı.” (Livaneli, 132)* Başkan figürü, tilkilerin geliş törenindeki bu sözlerle, adalılar tarafından gerekliliği sorgulanan tilkileri martılara karşı "kurtarıcı" olarak göstererek halk içerisinde tilkilere karşı sempati ve tilkilerle bir "müttefiklik" düşüncesi uyandırmaya çalışmaktadır. Ayrıca, martıların adayı "güvensiz" hale getiren “terörist” varlıklar olduğu fikrini yineleyerek martılarla olan yani doğayla olan çatışması gösterilmektedir.

22 numaralı evden gelen çığlıkla beraber Yazar figürünün haklılığı ortaya çıkmıştır. Bir yılan 22 numaralı evin içine girip, evde yaşayan kadını sokmuştur. Sonraki günlerde adada tehlike saçan yılanların nüfusu iyice artmış ve neredeyse her evden yılan çıkmaya başlamıştır. Tüm olayların ortaya çıkma sebebi Başkan'ın uygulamaları olmasına rağmen, adalılar suçu Yazar'ın “şom ağzına” atmıştır. Başkan figürünün manipülasyonlarından etkilenen ada halkında, “doğa nefreti” ve “doğaya karşı olan korku” duygularının ortaya çıktığı görülmektedir. Yılan sorunundan dolayı

kontrolden çıkan adada “ekolojik dengeyi tekrar sağlamak” adına, Başkan figürü, tilki nüfusunu azaltmayı hedeflemiş ve tilki avına çıkmıştır. Başkan, şiddetle ortaya çıkan sorunları şiddetle çözmeye çalışmıştır ve adayı daha fazla soruna yol açan bir döngüye sokmuştur. Başkan’ın ada üzerindeki sorunları şiddetle çözmeye çalışan yapısı, Başkan figürünün acımasız ve şiddet odaklı kimliğini kanıtlamaktadır. Doğa, Başkan’ın ve adalılarının her saldırısına cevap vermektedir. Ölü hayvan bedenlerinden mezarlığa dönüşen adada Başkan figürü, son “taarruz” olarak adada yangın çıkarttırmış ve kontrolden çıkan yangın “Son Ada’nın” sonu olmuştur. Adadan insanlar ayrılmış, martılar ise yaşamaya devam etmiştir. Bu durum Başkan’ın kimliğindeki şiddet kavramı, vaat ettiği üzere adaya medeniyet getirmemiş, aksine, uyguladığı şiddet, adadaki dengeyi bozarak insanları savaşı ve adayı kaybeden duruma getirmiştir.

2.2. Lara

Lara figürü, anlatıcı figürünün sevgilisidir. Lara, oldukça iyi kalpli ve doğada küçücük bir canlıya bile zarar vermekten çekinen bir figür olarak yansıtılır. Eserde, geçmişi hakkında bilgiye sahip olduğumuz tek karakterdir. Geçmişi geriye dönüş tekniğinin kullanımıyla okuyucuya sunulmaktadır. “Kocası karışık işler yapan, arada bir hapse girip çıkan kaba biriymiş. Eve sarhoş geldiği akşamların çoğunda onu dövüyormuş.” (Livaneli, 61) Lara’nın masumluğuna rağmen eski kocasının yaptıkları, onun şiddet ve insanlığın kötülüğünden uzak durmaya çalışan kimliğini oluşturmaktadır. Lara figürünün kimliği ve geçmişi, onun aslında masum olan ama öldürülen martılarla olan benzerliğini oluşturur. Lara’nın bu geçmişi, empati yoluyla martıların içinde bulunduğu durumu daha iyi anlamasına yol açarak, Başkan’ın doğaya karşı açtığı savaşa engel olma, karşı durma isteğini desteklemektedir. Martı katliamları sırasında gözlerinin dolması, oldukça kibar biri olmasına rağmen Başkan’a ettiği beddualar ve martıları her an korkusuzca desteklemesi bu durumun kanıtı niteliğindedir.

“Lara bahçedeki koltukta ayaklarını altına toplamış, kollarıyla dizlerini sarmış durumda oturuyor; sabit bir noktaya bakıyordu. Yüzü bembeyazdı.” (Livaneli, 138) Alıntı içerisinde, Lara’nın, Anlatıcı figürünü kurtarmak için yılan öldürmek zorunda kalmasından dolayı yaşamış olduğu ruh durumu, onun naif kişiliğini ve geçmişinde uğradığı şiddetin temiz kalpli kimliğine olan etkisini göstermektedir. *“Bu dünyada şiddete en karşı olan kişinin bile, koşullar zorlayınca bir öldürme makinesine dönüştüğünü gözlerimle görmüştüm.” (Livaneli, 146)* Lara, şartlardan dolayı diğer adalılar gibi birer “öldürme makinesine” dönmüştür. Fakat, “beyaz yüzü” diğer adalılardan farklı olarak bu "öldürme görevini" yaparken ki isteksizliğini, üzüntüsünü ve çektiği acıları gösterirken, doğaya zarar vermeye uzak olan bir kimliğe sahip olduğunu kanıtlamaktadır. Lara’nın doğayla olan bu ilişkisi zorunluluktan kaynaklanan çatışma örneğidir. Başkan örneğinin aksine, Lara figürü, çatışmaya isteği dışında, zorunluluktan dahil olmuştur.

2.3. Bakkalın Oğlu

Bakkalın oğlu, anlatıcı tarafından *“okul yüzü görmemiş, durgun zekâlı, dilsiz, çalışmadığı zamanlarda ufka bakıp hayallere dalıp giden” (Livaneli, 52)* biri olarak tanımlanır. Bakkalın oğlu, oldukça masum bir karaktere sahiptir ve onun konuşamaması aslında konuşamayan martılar gibi masum olmasını temsil etmektedir. Bakkalın oğlunun bu kimliği, onun insanlar arasından martı ve doğanın sembolü haline getirmektedir. Bakkalın oğlu, en ummadık hareketleri yapma cesaretindedir. Bakkalın oğlu, martı avı sırasında birkaç tane martı yumurtası kurtarıp onları tavuk kümesinde yetiştirme cesareti göstermiştir. Bakkalın oğlunun bu davranışı, onun martıların koruyucusu ve doğanın bir parçası olduğu düşüncesini kanıtlamaktadır.

Bakkalın oğlunun yemek dağıtımını yaptığı sırada Başkan’ın adamları tarafından dövülmesi üzerinden figürün martılarla olan ortak özelliğine dikkat çekilmektedir. Martılar da onun gibi kendini açıklayabilme özelliğine sahip değildir ve onlarda benzer bir şekilde kendi hallerinde

yaşarken öldürülmüştür. Martuların, insanlığa hiçbir zararı olmamasına rağmen öldürülmesi ve bakkalın oğlunun da insanlara zararı olmadan, işi olan yemek dağıtımını yapmaktayken dövülmesiyle bakkalın oğlu ve martuların arasındaki benzerlik ilişkisi gösterilmektedir. Bakkalın oğlu, kendisini savunamayan ve konuşamama kimlik özelliklerinden ötürü doğayı sembol etmektedir ve Birey-Doğa çatışmasında doğanın yerini tutmaktadır. Kitabın sonunda bakkalın oğlu martuların yapmaya çalıştığı işi yapmış, “çığlık atarak”, bir "canlı bomba" gibi uçurum kenarında Başkan'ın üzerine atılmıştır ve iki figür de beraber yardan aşağı uçup ölmüştür. Bakkalın oğlunun intiharı, martuların yaptığı intihar saldırısına benzer şekilde, aynı amaçla yapılmış, ama sonucunda martuların yapamadığını başarmıştır. Bakkalın oğlunun saldırısı, doğanın Başkan'ı yendiğini göstermektedir. Ayrıca, konuşamamasına rağmen attığı çığlık, haksızlıklara karşı sonunda sesini çıkartabilmesini temsil etmektedir.

3. Birey-Birey Çatışması

3.1. Yazar

Eserde, Başkan figürünün yaptıklarının hem doğaya hem de kendilerine zarar verdiğinin bilincinde olduğunu bilen ve onu durdurmaya yönelik çalışmaları olan bir muhalefet kanadı vardır. Eserdeki muhalefetin başı olarak nitelendirilen figür ise Yazar figürüdür. Yazar oldukça korkusuz, düşüncelerini açıkça dile getiren, akıllı ve gizemli bir figür olarak yansıtılır. Adadaki bilgili figürlerdendir, demokrasi ve medeniyet gibi kavramları kavramış ve üzerinde tartışabilmektedir. Figür, doğaya ve ekolojik dengeye verilecek bir zararın insanları doğadan daha çok etkileyeceği fikrinin bilincindedir.

Başkan ve Yazar figürleri arasındaki çatışma, eser içerisindeki Birey-Birey çatışmalarından ön planda olmaktadır ve figürlerin arasında “düşmanlık” ilişkisi bulunmaktadır. Yazar figürünün eser

sonunda ortaya çıkan “siyasi mahkûm” kimliği ve Başkan figürünün geçmişinde sahip olduğu “başkan” kimliği ile ada içerisindeki çatışmalarının ve rollerinin daha önceden ülke içerisindeki çatışmalarına dayandığı görülmektedir. İki figür de kimliklerinden dolayı sahip oldukları hitabet ve manipülasyon yeteneklerini kullanarak halkı etkilemeye ve kendi safına çekmeye çalıştıkları bir savaş yürütmüşlerdir. Yazar figürünün gerçek ismi bilinmemektedir. Ancak, “Yazar” olarak geçmesinden dolayı sorgulayıcı, düşünen ve eğitilmiş bir figür olduğu görülmektedir.

Yazar figürü, adaya geldiği günden beri adalılarının içerisinde sadece Anlatıcı figürü ile samimiyet oluşturmuştur.

“Genellikle suskun bir adamdı. İnce yüzünde, güldüğü zaman bile azalmayan dertli bir ifade vardı. Sadece edebiyat konuşurken canlandığını görürdüm... Ama geçmişinden hiç söz etmezdi. Kimdi, niye yalnız yaşıyordu, adaya gelmeden önce neler yapmıştı? Bu konular tabuydu onun için; hayatını hiç konuşmaz, söz dönüp dolaşır kendisine gelirse sinirli bir tavırla lafı değiştirirdi.”
(Livaneli, 33)

Anlatıcı figürünün yazar hakkındaki düşünceleri, onun ada yaşamı öncesi toplulukla arasının iyi olmayan, kötü bir geçmişe sahip ve geçmişinden uzaklaşmak için adaya gelmiş biri olduğunu göstermektedir. Gizemli kimliğinden ve ada halkıyla samimi olmaması onu Başkan’a karşı olan savaşında destek görmemesine neden olmuş, hatta, ada içerisindeki gelişen olaylar sonucunda kimliği nedeniyle ada topluluğu tarafından “halk düşmanı” olarak ilan edilmiştir.

Yazar figürü, Başkan'ın açıklarını aramış ve sürekli ona karşı sorular sorarak adalıları uyarmaya çalışmıştır. *“Bu adamların korktuğu tek şey soru. Soru sorulmasından ödleri kopuyor. Sorgulayanlar ise buna mecbur olduklarını hissederek, kendilerini yok etme pahasına direnişlerini sürdürüyor. İsa gibi, Spartaküs gibi, tarihteki birçok örnek gibi.”* (Livaneli, 110) Alıntıda, Yazar,

soru sormanın otoritelere karşı gücünden ve yaratabileceği etkiden bahsetmektedir. Yazar figürü, geçmişinde de sorgulayıcı birisi olduğu için devlet tarafından sevilmemiştir, iki kimliğinin de sonunda tutuklanmaktadır. İsa ve Spartaküs örneklendirmeleri ile kendisinin yönetim tarafından düşman görülen, uyarıcı kimliğine dikkat çekilmektedir. Ayrıca, Başkan hakkında bahsederken “bu adamlar” diye hitap ederek ve tanımladığı örnekler ile Başkan’ı, İsa ve Spartaküs’ün baş kaldırmaya çalıştığı otoritelere benzetmiş ve Başkan figürünü diğer diktatör ve otoriter liderle aynı kefe içerisinde değerlendirmiştir. Aralarındaki savaşın başlatıcısı, Başkan’ın gece vakti terasında yürüyen martıyı terörist sanmasıyla başlar. “Bu olayın nasıl olduğunu biraz anlatabilir misiniz efendim? Size ateş mi edildi? Birilerini mi gördünüz?” (Livaneli, 55) Başkan, kendisine terörist saldırısı olduğunu iddia ederken Yazar figürü sorgulayıcı kimliği ile çeşitli sorularla Başkan’ı sorgulayarak olayı açığa çıkartır. Bu durumdan sonra gülünç duruma düşen Başkan’ın adadaki iki düşmanı “martılar” ve “Yazar’dır”. Yazar figürünün soru cümlelerini kullanması ile, soru cümleleri aracılığıyla okuyucuya didaktik bir amaçla, otoritelere boyun eğmeme ve sorgulamanın gerekliliğini ifade eden bir mesaj verilmektedir.

“Adam yoksul bir ailede büyümüşü, babası din görevlisiydi. Parası olmayan halk çocuklarının çoğu gibi ücretsiz askeri okula yazdırılmıştı. Yazar’a göre burada beyni yıkanmış, vatanımızın iç ve dış düşmanlarla çevrili olduğu ve koruma görevinin sadece onlara verildiği öğretilmişti. Her yerde vatan haini aramaya başlıyordu bunlar” (Livaneli, 107)

Yazar figürünün Başkan figürünün geçmişi hakkındaki bu sözü Başkan’ın güçsüz kesimden güçlü kesime geçişinden bahsetmektedir. Başkan figürünün sürekli askeri kelimeler kullanmasının sebebi olarak okuduğu askeri okulun kimliğine olan etkisi olduğu gösterilmektedir. Başkan figürünün de aslında “kötü” doğmadığını, sonradan beyninin yıkandığını ifade etmektedir. Ayrıca, bu söz aracılığıyla Başkan figürünün geçmişinin etkilerinin kimliğine işlediği ve bu kimliğin

Başkan'ın ada yaşamına yansıdığı görülmektedir. “Yıkanaan beyninden” kaynaklı olarak ada içerisinde de sürekli bir düşman arayışındadır. Adadaki “düşmanı” martılar, “dış düşmanı”, Yazar ise “iç düşmanıdır.”

Eser içerisinde Birey-Birey çatışmasındaki bir dengenin bozulmasının diğer bir çatışma olan Birey-Doğa çatışmasını da etkileyeceği gösterilmektedir. Yazar figürünün gerçek kimliği olan “hapishaneden firar etmiş siyasi bir mahkûm” kimliğinin açığa çıkmasıyla beraber tutuklanmıştır. Sonucunda Yazar ve Başkan figürleri arasındaki savaşı Başkan figürü kazanmıştır. Adadaki en bilgili ve düşünen insan adadan yollanmıştır ve adadaki muhalefet kanadı yok edilmiştir. Bir çatışmayı kazanan Başkan'ın önünde diğer çatışması olan Birey-Doğa çatışmasını da kazanmasını engelleyecek bir faktör kalmamıştır ve sonucunda tüm ada kaybetmiştir. Bu durumdan yola çıkarak aslında insan doğa ilişkisinde düşünen ve bilgili insanların doğanın üstünlüğünü kabul ettiği, düşünmeyen insanların ise doğaya karşı bencil bir anlayış benimsediği çıkartılabilmektedir. Bu fikrin yanı sıra Yazar gibi “kötülükle” mücadele edebilen, otoritelere başkaldırabilen bir kimliğe sahip insanın önemi vurgulanmaktadır.

3.2. Anlatıcı

Adadaki muhalefet grubunun içinden birisi ise, eserin odakta olan karakteri, olayları anlatan anlatıcı figürüdür. Anlatıcı figürü eserin yazarıdır. Eser içerisinde ben anlatım dili kullanmaktadır. Anlatıcı figürü, hikâyede kendi isminden asla bahsetmeyen, diğer insanlara göre daha sessiz, sorgulayıcı bir insan olarak temsil edilmektedir. Kendisi toplum içinde konuşmaktan ve düşüncelerini açıkça ifade etmekten utanmaktadır. Anlatıcı, bu özelliğinden dolayı Başkan'a karşı sesini çok çıkartamamaktadır. Bu sebeple Başkan figürüyle tam olarak bir çatışma içerisinde değildir, lakin eser içerisinde Başkan figürünü düşünceleriyle eleştirerek, düşünceleri ile Başkan figürünü çatıştırmaktadır. Eser içerisinde hem Başkan hem de kendi ile alakalı özelliklerini iç

monolog tekniğini ile okuyuculara sunmaktadır. Bu tekniğin kullanımı ile, Anlatıcı figürü ile okuyucu sürekli bir diyalog içerisinde. Kendisinin aslında tam olarak bir yazar olmadığını okuyucuya sık sık ifade etmesi, kendisinin gerçekçi ve objektif bir figür olduğunu göstermektedir ve eser içerisindeki çatışmaların gerçekçi ve objektif bir bakış açısıyla anlatıldığını göstermektedir. Anlatıcı figürü, düşüncelerinde sık sık doğayı benimser ve Başkan'ın kimliğini düşüncelerinde doğayla ilişkilendirmektedir: *“Kısılmış ince dudakları yüzünün alt kısmında bir kesik gibi duruyor; kenarları biraz aşağı doğru çekiliyordu. Çekik elmacık kemikleri ve gözlerindeki ifadesiz bakış tam bir köpekbalığına andırıyordu”* (Livaneli, 119) Anlatıcı figürünün bu düşüncesi içerisinde kullanılan betimleme ve benzetme tekniği ile Başkan'ın sahip olduğu kimlik açıklanmaktadır. Anlatıcı figürü, Başkan'ı “köpekbalığına” benzetmiştir ve “köpekbalığı” benzetmesi ile insanın ne yaparsa yapsın kendisini doğadan ayıramayacağını ve insanın doğa ile bir bütün olduğu düşüncesini vurgulamaktadır. Ayrıca, Anlatıcı figürünün doğayı hayatının bir parçası olarak kabul ettiği ve bunu kimliğine entegre ettiğini de görülmektedir. Köpekbalığı benzetmesi ise, Başkan figürünün sahip olduğu yırtıcı ve vahşi kimlik özelliklerine dikkat edilmesi gerektiğini göstermek amacıyla yapılmaktadır. *“Ona niye bu kadar zalim olduğunu sormak, köpekbalığına niye böyle yırtıcı dişlere sahip olduğunu sormak kadar anlamsızdı.”* (Livaneli, 119) Alıntıda, Başkan'ın zalimliğinin aslında “tabiatından”, yani kimliğinden kaynaklı olduğu Anlatıcı figürü tarafından ifade edilmektedir. Başkan figürü, martıları düşman olarak görür ve düşmanlara karşı savaş açılmasını, hatta onlara karşı yok edici bir şiddet kullanılması gerektiğini savunarak zalim karakterini ve başkanlık kimliğinin onu acımasızlaştırdığını göstermektedir.

Anlatıcı figürü, eser genelinde sakin ve sessiz kimliğini korumaktadır, fakat adada insanların ellerinde hiçbir şey kalmayınca ani bir öfkeyle Başkan'a haykırmıştır: *“Ben söylüyorum Köpekbalığı! Ben söylüyorum zalimler zalimi! Her şeyi mahvettikten sonra bir de bize demokrasi*

masalları anlatmaya çalışma!” (Livaneli, 178) Anlatıcı figürü, haykırmasıyla sakin kimliğini bozmuştur ve Başkan'a karşı ilk defa ciddiyetle baş kaldırmaya çalışmıştır. Anlatıcı figürünün Başkan ile düşünceleri dışında çatışma içerisinde olduğu ilk ve tek andır. Bu durum, Anlatıcı figürü gibi sakin bir bireyin bile değişen koşullardan ve karşısındaki figürün acımasız kimliğinden kaynaklı olarak duygu değişimi yaşayabileceğini göstermektedir. Düşüncesi olan “Köpekbalıği” sembolünü ilk defa açıkça ifade etmiş ve “zalimler zalimi” ikilemesi ile Başkan'ın kimliğine vurgu yapmıştır. Ayrıca, "demokrasi masalları" ifadesi ile Başkan'ın siyasi kimliğine ve siyasi kimliğini propaganda aracı olarak kullanmasına gönderme yapmıştır.

3.3. Lara

Lara figürü, eser içerisinde Birey-Birey çatışmasında da yer almaktadır. Lara, sakin ve naif bir kimliğe sahiptir ama Başkan'a karşı asla sessiz kalmamaktadır ve martılara ses olmaya çalışmaktadır. Martı katliamı sırasında Başkan figürünün davetine, “*Biz katil değiliz*” (Livaneli, 86) cevabını vermesiyle Başkan'ın katil, şiddet yanlısı kimliğine dikkat çekmiştir ve ikilinin arasındaki çatışmalardan biridir. Adadaki yangın sonrasında Lara tepki vermeye devam etmiştir. “*Ama ne yazık ki yenilmiş olarak ayrılıyorsunuz bu adadan*” (Livaneli, 177) cümlesindeki devrik yapı ile “ayrılıyorsunuz” yüklemi vurgulanmış ve “yenilmiş” eylemsisi ile Başkan figürünün adadan “yenilgi ile ayrıldığı” düşüncesi vurgulanmıştır. Adalılarında Lara'ya destek çıkması üzerine Başkan figürü sinsi ve kurnaz kimliğini kullanarak olaylardan kurtulmaya çalışmıştır. “*Sizde hiç insanlık kalmamış küçük hanım*” “*Toplumun can derdine düştüğü anda bile kendi siyasi emelleriniz uğruna provokasyon yapıyorsunuz. Hayatım boyunca sizin gibi bozguncularla çok uğraştım. Senin gibilerin ciğerini bilirim, ciğerini.*” (Livaneli, 178) sözü ile dikkatleri Lara'nın üzerine çekmeye çalışmaktadır. Başkan figürü, kendi siyasi kimliğini kullanarak adalıları etkilemeye çalışmaktadır ve Lara'yı bozguncu ve insani değerleri kaybetmiş bir birey olarak

göstermeye çalışmaktadır. Başkan figürünün, Lara'yı toplum can derdindeyken bile kendi siyasi emelleri için provokasyon yapıyor olarak göstermesi ironik bir durumdur. Provokasyonu Lara değil, Başkan figürü, kendini tepkilerden kurtarmak yani "kendi siyasi emelleri" uğruna yapmaktadır.

"Benim yıllarca bu ülkenin başkomutanı olduğumu unuttunuz mu beyler? Bırakın da bu işleri sizden daha iyi bileyim" (Livaneli, 118) Alıntı içerisinde Başkan, siyasi kimliğini sebep olarak göstererek, adanın otoritenin o olması gerektiğini, kendisinin martılara karşı olan savaşta başkomutan olması gerekliliğini hatırlatmaktadır. *"Zaten başkomutanlık yaptığımız için her şey bu hale geldi ya!"* (Livaneli, 118) Lara'nın şiddetli karşı tepkisi, doğa düşmanı kimliği olan Başkan figürünün Lara gibi sakin bir figürün içerisinde uyandırdığı öfke duygusu gösterilmektedir. Ayrıca, Başkan'ın geçmiş kimliğini kullanarak adalıları manipüle etmeye çalıştığı, fakat Lara figürünün sürü psikolojisine uymayıp Başkan'ın propagandasına karşı çıktığı ve Lara'nın diğer adalılardan farklı olması yazar tarafından okuyuculara gösterilmektedir.

Lara, adadaki diğer insanları *"Sevecen, uysal, barışsever kişiler"* (Livaneli, 78) olarak nitelendirmektedir. Kullanılan sıfatlar ile Lara'nın, değişen koşullar karşısında bile insanların olumsuz anlamda değişmeyeceğini ve şiddet yanlısı olmayacaklarını düşünen, umut dolu bir kimliğe sahip olduğu ifade edilmektedir. Bu özellikleri, eser içerisindeki doğaya karşı olan çatışmaya ve çatışma içerisindeki bireylere karşı olumsuz düşüncelerinin güçlenmesine ve bu çatışmaya engel olma isteğini değişen koşullara rağmen kaybetmemesine yol açmaktadır.

4. Sonuç

Son Ada, zamanın ve mekânın tam olarak bilinmediği soyut bir mekân, bir ütopya içerisinde geçmektedir. Son Ada, sakin bir topluluğun, hiçbir düzen veya mutluluk arayışı olmadan huzurlu

bir yaşam sürdüğü bir ütopyayı temsil ediyorken, dışardan bir müdahalenin etkisiyle nasıl distopyaya dönüştüğünü anlatmaktadır. Yazar Zülfü Livaneli, eser içerisindeki figürlere bazı anlamlar yüklemiş, figürlerin sahip olduğu kimlikleri kullandığı ve bazı varlıkları sembolleştirdiği bir anlatım tekniğiyle eserin bu kurgusunu başarıyla anlatmıştır.

Bu çalışmada “Zülfü Livaneli’nin Son Ada adlı yapıtında figürlerin kimliklerinin eser içerisindeki çatışmalara olan etkisi?” sorusu üzerinden bir araştırmaya gidilmiştir. Çalışma içerisinde eserdeki çatışmalar, Birey-Birey çatışması ve Birey-Doğa çatışması olmak üzere iki başlık altında incelenmiştir. Bu başlıklar kendi içlerinde alakalı figürlere bölünmüştür ve figürlerin kimlikleri ile bağdaştırılarak incelenmiştir. Birey-Doğa çatışmasındaki figürler Başkan, Lara ve Bakkalın oğludur. Başkan figürü, siyasi kimliği ve bu geçmişten dolayı sahip olduğu şiddet yanlısı ve otoriter yapısı üzerinden incelenmiştir. Lara figürü geçmişindeki evliliğin oluşturduğu kimliğin yarattığı doğasever ve iyi kalpli yapısının doğayla olan ilişkisine etkisi üzerinden incelenirken, Bakkalın oğlu ise engelinin ve kimliğinin oluşturduğu doğa sembolü üzerinden incelenmiştir. Diğer başlık olan Birey-Birey çatışmasında ise figürlerin Başkan’a karşı yaptığı muhalefet üzerinden bir inceleme yapılmıştır. Yazar figürü siyasi mahkûm kimliği ile yaptığı muhalefet üzerinden incelenirken, Anlatıcı figürü, karakter özelliklerinin ve “anlatıcılık” rolünün oluşturduğu bir kimlik üzerinden incelenmiş, Lara figürü ise geçmişinin ve naif yapısının oluşturduğu kimliğin Başkan’la olan çatışması üzerinden incelenmiştir.

Yapıt içerisinde Livaneli, kurgusuyla ve figürlerin kimlikleri aracılığı ile teokratik otoritelere karşı bir eleştiride bulunmuş, otoritelere karşı sorgulamanın ve başkaldırmanın önemini vurgulanmıştır. Ekolojik denge kavramının önemi ve bu kavramı korumanın gerekliliği de eser içerisindeki önemli vurgulardan biridir. Son Ada eserinde, kimlik özelliklerinin çatışmalar üzerinde bir etkisi olduğu, hatta çatışmaların oluşmasındaki temel sebebin figürlerin kimlikleri olduğu tespit edilmiştir.

Kaynakça

Livaneli, Ömer Zülfü. (2008) Son Ada. Doğan Kitap.

Satık, Güzel. (2015). *Zülfü Livaneli'nin Romanları ve Romancılığı*. [Yüksek Lisans Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi]. Adudspace.

<http://adudspace.adu.edu.tr:8080/jspui/bitstream/11607/1514/3/10074085.pdf>